

BOJXONA TIZIMIGA SUN'IIY INTELLEKT JORIY ETILISHINING DOLZARB JIXATLARI

Rafikova Muattar Ravshanovna

*Bojxona instituti "Ijtimoiy-gumanitar
fanlar" kafedrasi boshlig'i,
pedagogika fanlari bo'yicha
falsafa fanlari doktori(PhD), dotsent, podpolkovnik*

Abdulazizov Oyatillo Abduxalilovich

*O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti,
Bojxona qo'mitasining Bojxona ishi yo'nalishi
1-kurs,525-guruh kursanti*

Annotatsiya. Mazkur maqolada bojxona tizimiga sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etishning dolzarb jihatlari, ularning samaradorlikka ta'siri hamda zamonaviy boshqaruv tizimida tutgan o'rni yoritilgan/ Shuningdek, maqolada xorijiy davlatlar tajribasi asosida O'zbekiston bojxona tizimida sun'iy intellektni joriy etishning tashkiliy asoslari tahlil qilingan. Sun'iy intellekt texnologiyalarining joriy etilishi bojxona nazoratining shaffofligini va aniqligini oshirish, inson omilini kamaytirish hamda korrupsiya holatlarini kamaytirishga xizmat qilishi muhim omil sifatida asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, bojxona tizimi, raqamli transformatsiya, risk tahlili, avtomatlashtirish, bojxona nazorati, xavfsizlik, innovatsiya.

Abstract. This article highlights the current aspects of introducing artificial intelligence technologies into the customs system, their impact on efficiency, and their role in a modern management system. The article also analyzes the organizational foundations of introducing artificial intelligence into the customs system of Uzbekistan based on the experience of foreign countries. It is justified that the introduction of artificial intelligence technologies serves to increase the transparency and accuracy of customs control, reduce the human factor, and reduce corruption.

Keywords: artificial intelligence, customs system, digital transformation, risk analysis, automation, customs control, security, innovation.

Xalqaro tijorat va davlat boshqaruvida sun'iy intellekt tizimlaridan foydalanish samaradorlikni oshirish, xarajatlarni kamaytirish va xizmat sifatini yaxshilashga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, global miqyosda sun'iy intellekt texnologiyalarining, ma'lumotlar xavfsizligi va mehnat bozoriga ta'siri kabi masalalar ham dolzarb mavzuga aylanishi bilan qonuniy va tartibga soluvchi yondashuvlar talab qilinmoqda. Ayni paytda hamkorlik, standartlar va xalqaro tajriba almashinuvi sun'iy intellekt rivojlanishini barqaror va xavfsiz yo'lga qo'yish uchun muhim omil hisoblanadi.

O'zbekistonda ham so'nggi yillarda raqamli transformatsiya jarayonlari doirasida sun'iy intellekt texnologiyalariga e'tibor ortib bormoqda. Xususiyl sektor va davlat organlari - tibbiyot, ta'lim, bank, transport va bojxona kabi sohalarda sun'iy intellekt yechimlarini joriy etish orqali xizmatlarni optimallashtirish va xatolarni kamaytirishga intilmoqda. Shu bilan birga, mahalliy ilmiy hamjamiyat va startaplar sun'iy intellekt bo'yicha amaliy yechimlar yaratish, ma'lumotlar bazalarini shakllantirish va malakali kadrlar tayyorlash bilan shug'ullanmoqda.

Sun'iy intellekt - bu kompyuter va dasturiy tizimlarga inson tafakkuriga xos bo'lgan idrok, o'ylash, qaror qabul qilish va muammolarni hal etish qobiliyatlarini beruvchi texnologiyalar majmuasidir. Dastlabki sun'iy intellekt tajribalari 1950-yillarda Alan Tyuring tomonidan boshlangan bo'lib, 21-asrda katta ma'lumotlar va yuqori tezlikdagi hisoblash texnologiyalari tufayli sun'iy intellekt yangi bosqichga ko'tarildi. Bojxona tizimida sun'iy intellekt tovar aylanmasini nazorat qilish, xavf tahlilini avtomatlashtirish, kontrabanda holatlarini aniqlash va inson omilini kamaytirishda muhim vosita hisoblanadi. [6.]

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6079-son Farmoni bilan "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasi tasdiqlanib, barcha sohalarda, jumladan bojxona faoliyatida ham raqamli texnologiyalarni keng joriy etish belgilandi. Shu bilan birga, Vazirlar Mahkamasining O'ZBQ-122-son Qarori bojxona tizimida sun'iy intellekt asosidagi "aqlli nazorat" tizimini yaratish yo'lida muhim huquqiy poydevor bo'ldi. [1.]

Dunyo tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, bojxona tizimida sun'iy intellekt texnologiyalari ish unumdorligini bir necha barobar oshirmoqda. Avvalo, risklarni tahlil qilish tizimlari yordamida yuk va yo'lovchilar oqimi real vaqt rejimida nazorat qilinmoqda. Bojxona xodimlari o'rniga sun'iy intellekt tizimlari xavfli operatsiyalarni aniqlab, kontrabanda ehtimolini oldindan bashorat qilmoqda. Yuk deklaratsiyalarini avtomatik tekshirish tizimlari esa xatolik yoki yolg'on ma'lumotlarni tezda aniqlashga imkon bermoqda. Yuzni va ovozni tanish texnologiyalari chegara postlarida shaxslarni aniq identifikatsiya qiladi, videomonitoring tizimlari esa kontrabanda harakatlarini kuzatadi va aniqlaydi. Bundan tashqari, ma'lumotlar oqimini prognozlash orqali import-eksport hajmini bashorat qilish hamda bojxona to'lovlarini optimallashtirish imkoniyati yaratilmoqda.

Yevropa Ittifoqi bojxona xizmatida sun'iy intellekt yordamida yuklarni tahlil qilish tizimi 2023-yilda xavfli operatsiyalarni aniqlash samaradorligini 30 foizdan 78 foizgacha oshirgan. Janubiy Koreya esa "Smart Customs AI Platform" orqali yuklarni avtomatik tasniflashni yo'lga qo'yib, bir yillik ish vaqtini 100 ming soatga qisqartirgan. O'zbekiston Respublikasi Bojxona qo'mitasi ham so'nggi yillarda raqamli loyihalarni faol amalga oshirmoqda. "Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali" orqali elektron deklaratsiya topshirish tizimi, "E-Transit" va "E-TIR" xalqaro tranzit tizimlari, shuningdek, "Intellektual videokuzatuv markazi" orqali bojxona postlarida xavfsizlik nazorati kuchaytirilgan. Bularning barchasi bojxona jarayonlarini soddalashtirish, inson omilini kamaytirish va xalqaro savdo samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. [7.]

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan 2022-yil 31-dekabrda “Tovarlarni bojxona tranziti bojxona rejimiga joylashtirish bilan bog‘liq operatsiyalarni tartibga solish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 737-son qaror qabul qilindi.

Tranzit deklaratsiyasini bojxona organiga taqdim etish va rasmiylashtirish bilan bog‘liq operatsiyalar O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi huzuridagi Bojxona qo‘mitasining “E-Tranzit” avtomatlashtirilgan axborot tizimi orqali amalga oshiriladi.

Qaror bilan tranzit deklaratsiyasini o‘zgartirish, unga qo‘shimcha kiritish, uni qayta rasmiylashtirish yoxud bekor qilish asoslari hamda tovarlarni bojxona tranziti bojxona rejimiga joylashtirishda deklarant va deklaratsiyalovchi shaxslarning huquq va majburiyatlari tasidqlandi. [4.]

“E-Transit” - bu O‘zbekiston Respublikasi bojxona organlari tomonidan joriy etilgan elektron tranzit axborot tizimi bo‘lib, u yuk va transport vositalari haqida ma’lumotlarni oldindan elektron shaklda taqdim etish imkonini beradi. Ushbu tizimning asosiy maqsadi - tranzit jarayonlarini soddalashtirish, bojxona chegaralaridagi nazoratni tezlashtirish va inson omilini kamaytirishdir.

“E-TIR”- bu xalqaro elektron tranzit tizimi bo‘lib, u Birlashgan Millatlar Tashkilotining Yevropa iqtisodiy komissiyasi va Xalqaro avtomobil transporti ittifoqi hamkorligida yaratilgan. Ushbu tizimning maqsadi - xalqaro avtomobil tranziti jarayonlarini to‘liq raqamlashtirish, bojxona organlari o‘rtasida ma’lumot almashishni avtomatlashtirish va tranzit vaqtini qisqartirishdan iborat. [5.]

Xulosa o‘rnida shuni aytish lozimki, zamonaviy texnologiyalarni boshqaruv jarayonlariga tatbiq etish orqali iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash, korrupsiya va qonunbuzarlik holatlarini kamaytirish, xalqaro savdoni soddalashtirishga xizmat qiluvchi muhim yo‘nalishdir. O‘zbekiston uchun bu yo‘nalishning dolzarbligi shundaki, sun‘iy intellekt asosidagi “aqlli bojxona” tizimi mamlakat bojxona xizmatining raqamli transformatsiyasini tezlashtiradi, inson omilini kamaytiradi va xalqaro raqobatbardoshlikni oshiradi. Kelgusida sun‘iy intellektidan samarali foydalanish uchun bojxona xodimlarini raqamli kompetensiyalar bo‘yicha tayyorlash, ma’lumotlar xavfsizligini kuchaytirish, xalqaro tajribani o‘rganish hamda milliy sun‘iy intellekt modellarini yaratish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6079-son Farmoni, 2020-yil 5-oktabr. “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-56-son Qarori, 2022-yil 26-yanvar. “Yagona bojxona axborot tizimini takomillashtirish to‘g‘risida.”
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining O‘ZBQ-122-son Qarori, 2025-yil 25-mart. “Davlat bojxona qo‘mitasi faoliyatini raqamlashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida.”

-
-
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar mahkamasining 737-qarori.
 5. O'zbekiston Respublikasi Bojxona qo'mitasining rasmiy veb-sayti - <https://www.customs.uz>
 6. Russell, S. & Norvig, P. 2021. Artificial Intelligence: A Modern Approach. 4th Edition. Pearson Education.
 7. World Customs Organization Detailed Report on the Adoption of Artificial Intelligence in Customs - Brussels, 2025.

